

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”
Кафедра міжнародної економіки

КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни „Міжнародні фінанси”
на тему „Мотивація здійснення прямих іноземних інвестицій
транснаціональних компаній в Україну”

Виконала: студентка Кондруніна К.Ю.

група МЕ-62

Перевірила: д.е.н. Д’яконова І.І.

Суми – 2009

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ТНК	6
1.1.ТНК як суб'єкт інвестиційної діяльності	6
1.2.Суть та класифікація прямого іноземного інвестування	11
1.3.Переваги та недоліки прямого іноземного інвестування ТНК.....	16
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ.....	22
2.1.Україна як об'єкт іноземного інвестування	22
2.2.Регулювання прямого іноземного інвестування ТНК в Україні.....	27
2.3.„АрселорМіттал Кривий Ріг” як приклад прямого іноземного інвестування ТНК в Україну.....	30
РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА МОТИВАЦІЙНОГО АПАРАТУ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ.....	35
3.1.Проблеми залучення прямих іноземних інвестицій ТНК в Україну	35
3.2.Пропозиція механізмів стимулювання інвестицій в Україну.....	44
ВИСНОВКИ.....	50
Анотація.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ВСТУП

У сучасному світі прямі іноземні інвестиції є важливим економічним ресурсом та інструментом. Саме прямі іноземні інвестиції транснаціональних компаній володіють потенціалом створювати робочі місця, покращувати продуктивність, здійснювати обмін досвідом та технологіями, збільшувати експорт та відігравати важливу роль у довгостроковому економічному розвитку країн.

Такі факти, що наразі іноземні філіали приблизно 64000 ТНК створюють 53 мільйони робочих місць, пряме іноземне інвестування є найбільшим джерелом зовнішнього фінансування країн, що розвиваються, одна третина світової торгівлі – це торгівля, що здійснюється саме усередині фірм, свідчать про необхідність прямого іноземного інвестування для розвитку країн на всіх рівнях. Українська економіка – не є виключення, а отже потребує певних механізмів і інструментів мотивації здійснення інвестицій із закордонних ТНК. Особливо ця необхідність проявляється в контексті світових глобалізаційних процесів та участі України на світовій арені (наприклад, важливим заходом в контексті інвестування в Україну може стати футбольний чемпіонат Євро-2012).

Теоретичні аспекти міжнародної міграції капіталів, у тому числі інвестицій транснаціональних корпорацій, розглядались економістами різних країн світу: Даннінг Д., Коуз Р., Ліндерт П., Мьоллерс Ф., Норт Д., Портер М., Рут Ф. Дослідження різноманітних аспектів сфери прямого іноземного інвестування знайшло відображення також у працях провідних українських вчених: Андрійчука В.Г., Гаврилюка О.В., Гейця В.М., Губського Б.В., Дудченка М.А., Макогона Ю.В., Новицького В.Є., Пахомова Ю.М., Поручника А.М., Рогача О.І., Савельєва Є.В., Філіпенка А.С., Школи І.М., Шниркова О.І. Існуючі наукові розробки достатньою мірою висвітлюють різні аспекти прямого іноземного інвестування, особливості регулювання і проблематику

іноземних інвестицій у країнах з різним рівнем розвитку. Проблеми вдосконалення зовнішньоекономічної політики України, регулювання інвестиційної діяльності, у тому числі на регіональному рівні, покращання маркетингового забезпечення процесу залучення іноземних інвестицій докладно відображені у публікаціях таких вітчизняних вчених, як Власюк О.С., Долішній М.І., Єременко О.К., Климко Г.Н., Ключко В.П., Кузьмін О.Є., Лукінов І.І., Лук'яненко Д.Г., Михалевич М.В., Онищенко В.П., Плотніков В.О., Пугачов М.І., Румянцев А.П., Юхименко В.В. Однак, можна стверджувати, що потребує дослідження вплив прямих іноземних інвестицій ТНК на соціально-економічний розвиток України та її регіонів, що за своєю сутністю є основною метою залучення іноземного капіталу в економіку країни.

Метою даної роботи є комплексне дослідження теоретичних та практичних аспектів прямого іноземного інвестування, його соціально-економічних наслідків, а також аналіз основних засад залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України.

Мета роботи проявляється в наступних завданнях:

- Розглянути ТНК як один з основних суб'єктів міжнародної інвестиційної діяльності,
- Ознайомитися з підходами до суті та класифікації прямих іноземних інвестицій,
- Проаналізувати основні негативні та позитивні наслідки інвестування ТНК,
- Провести комплексне дослідження особливостей України як об'єкту іноземного інвестування,
- Проаналізувати основні аспекти регулювання прямого іноземного інвестування ТНК в Україні,
- Дослідити міжнародну компанію „Міттал Стіл” як приклад інвестування ТНК в Україну,
- Розглянути основні проблеми залучення інвестицій в Україну,

- Запропонувати механізм стимулювання інвестицій ТНК в економіку нашої держави.

Об'єктом дослідження є здійснення міжнародної інвестиційної діяльності через пряме іноземне інвестування ТНК.

Предметом дослідження є аналіз мотиваційних факторів стимулювання прямих інвестицій ТНК в Україну.

При проведенні даного дослідження були використані наступні методи: загальнонаукові для теоретичної розробки проблематики та специфічні (монографічний аналіз для дослідження сучасних тенденцій, статистичні методи для аналізу ефективності функціонування та прогнозування трендів, метод аналогій для порівняння досвіду різних країн).

Інформаційною базою цієї роботи послужили нормативні документи української держави та міжнародних організацій, праці вітчизняних і зарубіжних вчених, статистичні дані, матеріали з офіційних сайтів та періодичних видань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ТНК

1.1. ТНК як суб'єкт інвестиційної діяльності

Міжнародна інвестиційна діяльність посідає особливе місце у системі сучасного міжнародного бізнесу. Це обумовлено багатьма факторами, найбільш значущими із яких є: превалювання у міжнародному поділі праці виробничої і науково-технічної кооперації, ефективність якої залежить від мобільності всіх факторів і, насамперед, капіталу; великомасштабний і динамічний розвиток процесів транснаціоналізації, основу яких становить інтенсивна інвестиційна діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК); формування і розвиток міжнародних інтеграційних угруповань, в яких поряд із вільним рухом товарів, послуг і робочої сили забезпечується вільний рух капіталів; становлення глобального фінансового ринку із безпрецедентними обсягами рухливих портфельних інвестицій, що здійснюються переважно, через інформаційно-комунікаційну фондову інфраструктуру тощо [1].

За цих умов центральним суб'єктом глобальної трансформації світового економічного зростання стали транснаціональні компанії поступово завойовують нові ринки, розташовуючи в різних країнах світу свої філії.

У сучасних умовах ТНК – це міжнародні компанії, які володіють чи контролюють виробництво продукції (чи послуг) поза межами країни базування, розташовуючи в різних країнах світу свої підприємства, об'єднані єдиною власністю на засоби виробництва, і діючі відповідно до глобальної стратегії, розробленої головною компанією.

Комісія ООН із ТНК розробила таке визначення. ТНК – це компанія, що включає одиниці у двох або більше країнах, незалежно від їх юридичної форми та сфери діяльності.

Її система прийняття рішень дозволяє проводити узгоджену політику і здійснювати загальну стратегію через єдиний керівний центр. Окремі одиниці пов'язані власністю так, що одна з них може мати значний вплив на діяльність інших і, зокрема, ділити знання, ресурси і відповідальність з іншими [2]. Досліджуючи діяльність ТНК, експерти ООН визначили основні ознаки, за якими компанію можна віднести до транснаціональної: річний обсяг такої компанії повинен перевищувати 100 млн дол., наявність філіалів не менш, ніж у шести країнах, також аналізується відсоток продажу товарів за межами країни-резиденції. На даний час за останнім показником лідирує швейцарська компанія Nestle, в якій частка іноземних продаж складає 98 %. Транснаціональний статус компанії можливо визначити і за структурою її активів. Деякі іноземні дослідження до ТНК відносять компанії, які мають 25 % своїх активів за кордоном [3].

Активна участь ТНК у міжнародному виробництві характеризується величезними масштабами, залученням ринків країн, що розвиваються, створенням власне міжнародного виробництва в межах компанії, що діє на основі модернізованого міжнародного поділу праці. При цьому ТНК широко використовують переваги міжнародної спеціалізації окремих країн, податкові, інвестиційні та інші пільги, що діють для іноземних інвесторів.

Отже, транснаціоналізуючи свою діяльність, компанії можуть керуватись такими принципами:

- 1) забезпечення свого виробництва іноземною сировиною;
- 2) закріплення на закордонних ринках збуту шляхом створення своїх філій;
- 3) раціоналізація виробництва шляхом його переміщення до країн з меншими витратами виробництва, ніж на національній території;
- 4) орієнтація на техніко-фінансову стратегію, яка полягає у

використанні іноземних капіталовкладень для створення таких форм закріплення на зарубіжних ринках, як організація субпідрядних підприємств, укладання довгострокових партнерських угод з іншими фірмами, відмова від частини старих виробництв і розширення нових видів діяльності, насамперед, у сфері науково-технічних досліджень і розвитку, пошук прибутків на міжнародних фінансових ринках.

ТНК компанії відіграють вагому роль у світовому господарстві, будучи центральним суб'єктом інвестиційного ринку. Їхня діяльність базується на ефективному розміщенні капіталу за кордоном. За своїм значенням сукупні іноземні інвестиції таких компаній є суттєвішими за торгівлю. ТНК контролюють третину світових виробничих капіталів приватного сектора, до 90 % прямих інвестицій за кордоном.

На сьогодні статус транснаціональних компаній мають понад 61 тис. корпорацій, які контролюють за межами своїх країн 900 тис. прямих іноземних представництв, що на інвестиційному ринку складає біля 7 трлн дол. [4]. За останні два десятиріччя кількість таких представництв збільшилась більш, ніж в 7 разів (тоді як у 1970 р. було зареєстровано лише 7 тис. таких компаній). Поряд з цим серед такої величезної кількості корпорацій панівну роль у світовій економіці відіграють лише 500 потужних ТНК, які реалізують 80 % світової виробничої продукції електроніки і хімії, 95 – фармацевтики, 76 % – продукції машинобудування. Найпотужніші 85 компанії контролюють 70 % усіх іноземних інвестицій. П'ять найбільших ТНК здійснюють контроль над виробництвом понад половини загальносвітового обсягу товарів тривалого користування і стільки ж у галузях літакобудування, електронного устаткування, автомобілебудування та інших галузях виробництва високотехнологічної продукції. І лише дві-три західні компанії контролюють майже половину всіх світових телекомунікаційних мереж [5].

Досить різноманітною є галузева структура ТНК: 60 % компаній зайняті у сфері виробництва, 37 – послуг і 3 % у добувній промисловості і сільському господарстві.

Останнім часом встановились чіткі тенденції до збільшення інвестицій у сферу послуг та скорочення їх у виробничій сфері.

Основна частина ТНК зосереджена в США, Японії і країнах ЄС, тобто економічно розвинутих країнах. Та корпорації країн, що розвиваються, також роблять відповідний внесок. Їх частка у світовому обсязі прямих іноземних інвестицій зростає з 6 % у середині 1980-х рр. до 11 % в кінці 1990-х рр. перед значним зниженням до 7 % протягом 2001 – 2003 рр. [4].

Для розміщення своїх виробничих потужностей ТНК обирають країни з середнім та нижче середнього рівнем достатку, обминаючи найбідніші країни, де робоча сила є досить дешевою, але відсутня економічна і політична стабільність. Діяльність ТНК спрямована на максимізацію прибутку, а тому компанії обирають країни, де можливо досягти такого ефекту.

Такий феномен, як ТНК несе з собою не тільки позитивні, але й негативні наслідки для приймаючих країн. Завдяки глибокій інтегрованості на міжнародних ринках, ТНК стають диктаторами економічної політики у світі. При цьому дуже часто інтереси компаній розходяться зі стратегією національного розвитку країн, в яких вони представлені. Філіали ТНК, що діють у різних країнах світу, є потужним економічним механізмом, який керується з країн базування компаній і практично обминає контроль національних держав. Це дає можливість вправно обходити національні законодавства з метою приховування доходів від оподаткування, направляючи їх з однієї країни в іншу. Крім цього, завдяки своєму панівному становищу, ТНК знищують конкуренцію в середині країни, встановлюючи монопольні ціни і диктуючи умови, які зачіпають інтереси національних виробників[6].

Нині ТНК контролюють понад 50% світового промислового виробництва, 67% міжнародної торгівлі, понад 80% патентів і ліцензій на нову техніку, технологій та ноу-хау, майже 90% прямих зарубіжних інвестицій. Майже всю торгівлю сировиною на світових ринках контролюють ТНК, зокрема 90% світової торгівлі пшеницею, кавою, кукурудзою, лісоматеріалами, тютюном,

залізною рудою; 85% — міддю, бокситами; 80% — оловом, чаєм; 75% — натуральним каучуком, сировою нафтою.

Розвиток процесів транснаціоналізації особливо характерний для таких галузевих ринків як ринки харчових продуктів та напоїв, автомобілів, електротехнічних виробів та електроніки, машинобудування, а у сфері послуг — ринків транспортних, банківських, страхових, туристичних та інших послуг. Як свідчить досвід останніх глобальних фінансових криз, інвестиції у виробничий сектор є більш стабільною формою вкладення грошей і ресурсів, ніж банківські позики і портфельні інвестиції [7].

Що стосується структури, то транснаціональна корпорація є підприємством, до якого входять материнська компанія, її дочірні підприємства та асоційовані підприємства закордоном. Іноземна дочірня компанія — це підприємство, де інвестор, що є резидентом іншої країни, володіє значною, вагомою часткою капіталу, яка дає змогу йому протягом тривалого часу впливати на управління цим підприємством. Як доводить світова практика, ТНК є довготерміновими інвесторами, які мають свої власні технології. Здійснюючи інвестування в країну, вони ставлять за мету своєї діяльності здобути новий ринок для своєї продукції, отримати доступ до ресурсів, досягти більшої ефективності виробництва. ТНК віддає перевагу інвестуванню довготермінових проектів із залученням великого науково-дослідного потенціалу, що зумовлено легким доступом до капіталу, має передові стандарти ведення бізнесу. Ці компанії тримають на середньому рівні ставку внутрішньої прибутковості інвестицій, як і інвестори-підприємці інвестують переважно в негрошовій формі [8].

Прямі іноземні інвестиції ТНК можуть бути спрямовані:

- на створення нового підприємства чи розширення вже наявного дочірнього підприємства цієї ж ТНК;
- на отримання/придбання участі в існуючому зарубіжному незалежному підприємстві. У цьому випадку часто відбувається процес поглинання (повного, часткового) місцевої компанії [9].

Отже, для сучасної світової економіки, що характеризується інтенсивними процесами глобалізації, характерна значна концентрація капіталів, кількісний та якісний ріст ТНК, що сприяє прискоренню формуванню єдиного світового ринку. А ведучу роль в міжнародному русі капіталів, що виражається через міжнародне інвестування, відіграють транснаціональні корпорації та банки, що, по суті, повністю і контролюють цю сферу. В контексті цих явищ проблемою глобалізації є наслідки переміщення капіталів ТНК у формі прямих іноземних інвестицій в економіку різних країн.

1.2. Суть та класифікація прямого іноземного інвестування

Основною формою міжнародної експансії транснаціональних компаній є вивезення капіталу. Воно може здійснюватися у двох формах: як прямі, так і портфельні (фінансові) інвестиції. Прямі іноземні інвестиції - основа міжнародної господарської діяльності транснаціональних компаній, форма, в якій реалізується її транснаціональна природа. Саме тому транснаціональною компанією вважають фірму, що здійснює пряме іноземне інвестування. У світовій економічній літературі існують різні погляди щодо визначення суті прямих іноземних інвестицій. Найпоширенішим методологічним підходом є так званий підхід з точки зору платіжного балансу. Згідно з ним під прямими іноземними інвестиціями розуміють будь-яку позику або придбання власності іноземною компанією, яка більшою мірою належить резидентам країни, що інвестує. Співвідношення власності, яке визначається як "більшою мірою", на практиці є диференційованим і коливається залежно від національних особливостей конкретної країни.

Друга поширена точка зору на суть прямого інвестування передбачає, що прямі іноземні інвестиції визначаються як інвестиції, за яких інвестор отримує значні можливості контролю за іноземною фірмою або засновує дочірню компанію за межами власної країни. Виходячи з наведених визначень, прямі іноземні інвестиції слід трактувати як

такі, що охоплюють володіння та/або контроль за господарською одиницею, яка діє за кордоном[10].

Основне теоретичне визначення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) сформулювали експерти Міжнародного валютного фонду (МВФ) у 1977 р. та Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у 1983 р.: "інвестиції вважаються прямими, якщо здійснюються за межами національних кордонів з метою розширення виробництва товарів і послуг, закупівлі товарів для імпорту в країну базування або експорту в треті країни. Їх характерними рисами є те, що інвесторові належить управлінський контроль над підприємствами, і вони виступають у формі акціонерного капіталу і коротко- та довготермінових міжфірмових позик" [11]. Неважко помітити, що таке визначення акцентує на кінцевій меті здійснення прямих інвестицій і формулює мету як виробництво товарів (надання послуг) та їх переміщення між країнами. У цьому визначенні за критерій береться той факт, що ПІІ за своєю природою передбачають здійснення підприємницької діяльності.

З іншого боку, для здійснення підприємницької діяльності інвестору необхідним є контроль над підприємством. Тому найбільшого поширення набув підхід до визначення ПІІ, який ставить за критерій наявність контролю інвестора над підприємством. Дж. Даннінг, наприклад, пропонує таке визначення: "Прямі іноземні інвестиції здійснюються поза межами країни базування, але всередині компанії-інвестора. Контроль за ресурсами, що переводяться, залишається в інвестора. Вони складаються з набору активів та проміжних продуктів, таких, як капітал, технологія, вміння та знання у галузі управління, доступ до ринків та підприємливість як така". Характерним в цьому визначенні є акцент на тому, що контроль над ресурсами залишається в інвестора.

На думку ж російського вченого А.П. Кирєєва, ПІІ – це вкладення капіталу з метою придбання довготермінового економічного інтересу в країні прикладення капіталу, яке забезпечує контроль прямого іноземного інвестора над об'єктом розміщення капіталу. Тобто, ПІІ практично повністю пов'язані з

вивозом приватного підприємницького капіталу, не враховуючи при цьому відносно невеликі за обсягом закордонні інвестиційні фірми, які належать державі [8].

В Організації промислового розвитку ООН використовується таке визначення: "ПІ є чистим притоком інвестицій з метою придбання довготермінового впливу на управління підприємством (10 % від акцій або паїв з правом голосу або кількох голосів), яке знаходиться у країні, відмінній від держави-інвестора. Вони становлять суму інвестицій в акції, реінвестицію прибутків, інші довготермінові та деякі короткотермінові капітальні потоки"[11]. Наведене визначення носить макроекономічний характер і відповідно до цього визначає категорії потоків капіталу, які належать до ПЗІ. У цьому контексті характерним є звертання уваги саме на чистих капітальних потоках.

В українській економічній літературі наведено різні визначення ПІ. Наприклад, А.А. Пересада визначає їх так: "Прямі інвестиції зазвичай здійснюються без фінансових посередників у виробничі фонди з метою одержання доходу і участі в управлінні виробництвом. Іноді інвестор послідовно збільшує прямі інвестиції з метою заволодіння контрольним пакетом акцій (паїв)" [12]. У цьому визначенні, яке насамперед зорієнтовано на національні (внутрішньодержавні) інвестиції, характерним є акцентування уваги на меті інвестора: отримання контролю над підприємством. Негативним є обмеження можливих форм та шляхів здійснення прямих інвестицій (зокрема, ПІ). Треба також відзначити певний мікроекономічний характер визначення.

Б.В. Губський визначає термін "прямі інвестиції" як "вкладення капіталу з метою отримання підприємницького прибутку (доходу), та вкладення, які зумовлені довготерміновим економічним інтересом і забезпечують контроль інвестора над об'єктом інвестування" [8]. Характерним моментом цього визначення є його лаконічність і концентрація на найістотніших, на мій погляд, особливостях досліджуваної категорії.

В.А. Степаненко розуміє під ПІ "інвестиції, за яких зарубіжна компанія, яка їх здійснює, зберігає значний контроль над підприємством, в яке вони вкладені. Яскравим прикладом таких інвестицій є інвестиції транснаціональних корпорацій (ТНК)" [8].

За суб'єктами інвестування виділяють такі найпоширеніші групи прямих іноземних інвесторів:

- приватні інвестори-підприємці;
- транснаціональні корпорації (ТНК);
- інституційні інвестори (зокрема, міжнародні фінансові організації, такі, як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) і Міжнародна фінансова корпорація (МФК)) [9].

За метою інвестування прямі іноземні інвестиції поділяють на інвестиції для досягнення фінансової, підприємницької або іншої мети. Інвестиції, які вкладаються для досягнення фінансової мети – вкладення капіталу з метою отримання відсотків за користування кредитом, позикою та іншими формами позикового капіталу. Інвестиції, які вкладаються для досягнення підприємницької мети – вкладення капіталу з метою встановлення контролю над підприємством, отримання інформації про діяльність підприємства, недопущення конкурентів на ринок. Інвестиції, які вкладають для реалізації іншої мети – вкладення капіталу для встановлення впливу на суверенний суб'єкт, санація міждержавних економічних зв'язків.

За формою оформлення розрізняють: явні інвестиції, які юридично правильно оформлені; приховані інвестиції, які оформлені у вигляді інвестицій перетоку капіталу, наприклад, потоки капіталу між філіалами транснаціональних корпорацій, наявний вивіз капіталу через цінні папери, та "чорні інвестиції", кошти яких отримані незаконним шляхом, походження яких не простежується.

Актуальними є виділення таких видів прямих іноземних інвестицій:

- експорт за кордон власного капіталу (капітал батьківської компанії або інших філіалів):

- гроші, паї, акції, інші цінні папери;
- майнові внески, основні фонди;
- права на використання нематеріальних активів;
- права користування землею, водою та іншими ресурсами або майном;
- реінвестовані прибутки (нерозподілені дивіденди, які належать іноземному інвестору);
- внутрішньофірмові трансфери (субсидії, кредити, позики батьківської компанії або однієї філії до іншої філії) [9].

Розрізняють також вертикальні і горизонтальні прямі іноземні інвестиції. Вертикальні прямі інвестиції – це прямі інвестиції в галузі, що належать до різних стадій виробництва окремого продукту. Вони дають ТНК змогу замінити окремі частини внутрішньофірмових систем виробництва та збуту на неефективних ринках. Наприклад, вертикальні прямі інвестиції дають можливість фірмі розмістити у двох пунктах знаходження спеціалізоване низьковитратне обладнання без ризику, що його потужності будуть не завантажені. Вертикальні ПІІ ведуть до утворення вертикально інтегрованого міжнародного виробництва.

Горизонтальні прямі інвестиції – це прямі інвестиції за кордон, але в межах однієї галузі. Горизонтальні прямі інвестиції дають ТНК змогу використовувати такі свої переваги, як технологія, ноу-хау, і уникати додаткових переговорних (організаційних) витрат, що зазвичай відбувається, коли фірма вступає у зв'язки з незалежними компаніями. Такий тип прямих іноземних інвестицій є основою формування горизонтально інтегрованого міжнародного виробництва транснаціональних корпорацій[9].

ПІІ передбачають встановлення довгострокових відносин, що свідчать про глибоку зацікавленість інвестора в закордонному суб'єкті, в який вкладено інвестицію. Причому щодо суті вкладення коштів існують два різновиди прямих інвестицій ТНК:

1. Так звані прямі інвестиції «зеленої зони» (greenfield FDI), що утворюють нові дочірні компанії (філії). Таке поняття як будівництво

підприємства «під ключ» загалом, відображає суть такого виду інвестицій. За останні роки він становить менше ніж 20% від всього обсягу прямих іноземних інвестицій. Оплата таких інвестицій здійснюється переважно «живими» грошима.

2. Трансграничні злиття і поглинання (cross-border mergers and acquisitions M&A) — зміна управління активами і діяльністю компанії, що приєднується внаслідок інвестиції. У випадку трансграничного злиття поєднуються активи та операції двох фірм для створення нової компанії. Функції управління активами й операціями передаються від колишньої національної компанії до іншої (закордонної) компанії, причому перша компанія стає дочірньою компанією/філією компанії, що зробила поглинання. Обидві ці компанії можуть бути як приватними, так і державними (приватизацію за участю закордонного інвестора трактують як трансграничне злиття і поглинання). Трансграничні злиття і поглинання становлять понад 80% обсягу ПІІ у світі. Однак існує якісна відмінність між застосуванням цього виду ПІІ країнами-«донорами». Так, практично 100% прямих інвестицій у розвинуті країни здійснюється у формі злиттів і поглинань, водночас для країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою ця цифра становить не більше 40%, а інші інвестиції — це інвестиції «зеленої зони», тобто будівництво «під ключ». Можна також зазначити, що трансграничні злиття і поглинання (тобто ті, у яких задіяні ТНК) становлять близько 25–30% від усього обсягу злиттів і поглинань у світі як за кількістю угод, так і за вартісним показником [7].

1.3. Переваги та недоліки прямого іноземного інвестування ТНК

Здійснення прямого іноземного інвестування - процес перенесення господарської діяльності компанії за кордон. Таке перенесення неможливо оцінити однозначно. Зі зміною середовища господарювання у ТНК виникає коло проблем, яких компанія не мала, коли функціонувала як національна.

Таких проблем не мають і національні компанії, у господарський простір яких входить іноземний інвестор. Іноземний підрозділ потрапляє у не вигідне становище порівняно з материнською компанією і порівняно з місцевими компаніями. Нерівність становища - фактор, який робить перенесення діяльності за кордон не вигідним.

По-перше, ТНК стикаються з певним набором ризиків, не властивих національним компаніям. Насамперед це валютні ризики і ризик можливої експропріації або непослідовних дій уряду. Якщо фірма та її власники з самого початку не зорієнтовані на надмірний ризик, невизначеність зовнішнього середовища може вилитися у справжні (і не малі) витрати для ТНК.

По-друге, підтримання власних виробничих потужностей і дочірніх компаній за кордоном потребує витрат на комунікацію і транспортування, які не є необхідними для місцевих фірм. Такі витрати включають і міжнародні телефонні розмови, і вартість міжнародних перельотів, так само як і вартість втраченого часу внаслідок затримки пошти тощо. Витрати ТНК неминуче зростають.

По-третє, відмінності у мові та культурі між рідною для ТНК та іноземною країнами, з якими національні фірми не стикаються. Вони завжди створюють додаткові витрати для корпорації.

По-четверте, ТНК, принаймні на початку, не має тісних контактів з національною бізнес-спільнотою, не володіє повною інформацією щодо податкового права та інших урядових процедур. Місцеві закони часто спрямовані на те, щоб поставити ТНК у менш вигідне становище.

По-п'яте, транснаціональним фірмам доводиться нерідко відправляти своїх управлінців і технічний персонал у тривалі закордонні відрядження. Як правило, лише вища заробітна плата - єдиний стимул до таких поїздок. Зростання витрат на заробітну плату також є додатковим порівняно з національною компанією.

З огляду на виникнення вагомих додаткових витрат при здійсненні компанією прямого іноземного інвестування її входження в іноземне

господарське середовище можливе лише за умови існування переваг, які компенсують всі витрати. Тому будь-який аналіз прямого іноземного інвестування передбачає виявлення сприятливих умов, які змогли б компенсувати недоліки іноземного виробництва. Один із входів виявлення таких переваг запропонований амери-нським ученим Д. Даннігом. Його методика стала широко відомою під назвою "OLI-підхід".

За Д. Даннінгом, для здійснення іноземного інвестування необхідні три умови.

Умова перша. Фірма повинна мати перевагу власності (ownership advantage, літера О з аббревіатури OLI). Перевага власності - те, що дає фірмі достатньо ринкової влади, щоб компенсувати втрати від закордонного виробництва. Така перевага може мати матеріальний і нематеріальний характер. До переваг власності матеріального характеру відносять продукти або виробничі процеси, до яких фірма не мала доступу на власному ринку (патенти, креслення, торговельна таємниця та ін.). Переваги нематеріального характеру мають торговельна марка, репутація якості та ін.

Умова друга. Іноземний ринок повинен пропонувати перевагу місцезнаходження (location advantage, літера L в OLI). Така перевага означає, що виробництво в іноземній країні буде вигіднішим, ніж виробництво вдома та експорт. Митні податки, квоти, транспортні витрати та низькі ціни на фактори виробництва - найбільш очевидні джерела переваги місцезнаходження. Нематеріальні фактори, як, наприклад, доступ до споживачів, також відіграють істотну роль: багато ТНК діють у сферах, де надання обслуговування "на місці" є невід'ємною частиною бізнесу компанії (наприклад, готельні послуги). Умова третя. ТНК повинні володіти перевагами від інтерналізації (internalization advantage, літера І в OLI). Ця умова є найбільш абстрактною з усіх трьох, її можна з'ясувати, розглядаючи альтернативи прямому інвестуванню. Виконання перших двох умов ще не є достатнім для прийняття фірмою рішення про іноземне інвестування. Навіть якщо фірма має переваги від власного продукту чи виробничого процесу (перша умова), навіть якщо

існування митних податків і транспортних витрат робить виробництво за кордоном більш прибутковим порівняно з експортом (друг умова), питання про заснування іноземних філій все одно остаточно не вирішено. Залишаються альтернативи: передача ліцензії іноземній фірмі на виготовлення товару чи на виробничий процес, яка дає змогу продати їй креслення і не розпочинати складний і недешевий процес створення іноземних потужностей. Рішення на користь вивезення капіталу у формі інвестицій приймається у тому разі, якщо фірма матиме переваги інтерналізації. Вони виявляються в тому, що продукт краще виробляється, а виробничий процес краще використовується всередині фірми, ніж іншими учасниками ринку. Таким чином, за Д. Даннінгом, переваги інтерналізації можуть розглядатися як достатня умова перенесення виробництва за кордон, яка може виникнути лише за наявності перших двох умов[10].

Світова практика засвідчує, що ПІІ мають низку істотних переваг перед іншими формами економічного співробітництва, особливо для країн з перехідною економікою, а саме:

- на відміну від іноземних позик і кредитів ПІІ не стають тягарем зовнішнього боргу, а сприяють його погашенню;
- імпорт прямих підприємницьких капіталів збільшує в країні виробничі потужності;
- вони є джерелом нових технологій та передових методів управління і маркетингу, сприяють розвитку національної науково-дослідної бази;
- сприяють здійсненню більш ефективної приватизації і реструктуризації економіки, створюють додаткові робочі місця, при цьому збільшуючи реальні доходи працівників;
- у країні збільшуються бюджетні надходження у вигляді податків на діяльність міжнародних спільних підприємств;
- імпорт прямих інвестицій стимулює конкуренцію і пов'язані з нею позитивні явища (підрип позицій місцевих монополій, зниження цін та

підвищення якості продукції, що заміщує як імпорт, так і застарілі вироби місцевого виробництва);

- прямі іноземні інвестиції забезпечують найбільш ефективну інтеграцію національної економіки у світову.

На сьогодні вже добре відомі позитивні наслідки прямого інвестування як для країн-донорів, так і для країн-реципієнтів. Це і відновлення на основі "Плану Маршалла" економіки ФРН, здійснення технологічного прориву Тайванем та Південною Кореєю, пожвавлення умов економічного зростання постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи.

Проте можливі ситуації, коли очікувані наслідки залучення прямих іноземних інвестицій не відбуваються. Тому не можна оминати увагою тих потенційних загроз, які можуть нести для певної території чи держави загалом ПІІ. Головними проблемами для приймаючих країн при цьому є занадто велика роль міжнародних компаній в окремих сферах економіки, їх економічна сила, здатність до маневрування у міжнародному просторі, як і обмеження ними національного суверенітету країн-реципієнтів ПІІ. Зокрема, мотивуючи відсутність товарів виробничого призначення на внутрішньому ринку, іноземні компанії можуть їх імпортувати зі своїх зарубіжних філіалів за трансфертними цінами, а останні, зазвичай, не відображають реальних умов торгівлі і значно розходяться з ринковими цінами [4].

Треба назвати й інші можливі недоліки ПІІ з погляду на економіку країни-об'єкта інвестування: усунення з ринку вітчизняних виробників і постачальників; зниження загального рівня добробуту населення та трансферт прибутків на користь іноземного інвестора, що зумовлено надмірними державними пільгами на користь інвестора (наприклад, надання права на безкоштовне використання інфраструктурних сфер, протекціоністські заходи, надання пільгових кредитів); суворя експлуатація місцевих сировинних ресурсів; збільшення залежності країни від іноземного капіталу; постачання (збут) неякісних, недосконалих і морально застарілих ресурсів і активів; модифікація структури економіки та їх пристосування до інтересів інвестора;

погіршення платіжного балансу; деформація культури підприємництва [8].

Іншим проблемним питанням, яке часто непокоїть громадськість, є питання рівня екологічної безпеки іноземних інвестиційних проектів. Наприклад, в Україні вже стала стереотипною думка, що іноземці розташовують на українській території лише екологічно брудні підприємства, функціонування яких виснажує природні ресурси та завдає збитків довкіллю і здоров'ю громадян. Проте, на основі досвіду багатьох держав світу доведено, що ПІІ є не лише засобом отримання доступу до зовнішніх джерел фінансування чи сучасних технологій або передового менеджменту, але й виступають чинником сталого економічного зростання країни, засобом забезпечення її конкурентоспроможності на світовому ринку. Особливого значення це набуває для транзитивної за характером розвитку економіки України, що вимагає досить значних ресурсів для її модернізації.

Досвід свідчить, однак, що переваги ПІІ набагато переважають їх недоліки. Усвідомлюючи певні витрати у разі залучення ПІІ, більшість країн-реципієнтів все-таки дійшла висновку про домінування їхнього позитивного ефекту в прискоренні економічної динаміки[9].

Таким чином, прямі іноземні інвестиції є формою реалізації транснаціональної діяльності фірми, а прийняття компанією рішення про пряме іноземне інвестування залежить від того, чи зможуть переваги інвестування компенсувати недоліки, що супроводжують перенесення виробництва за кордон.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ

2.1. Україна як об'єкт іноземного інвестування

Світові інтеграційні процеси не можуть обминути стороною і Україну, яка протягом тривалого часу переживала економічну кризу і знаходилась у стані занепаду, а тому особливо відчуває потребу у фінансовій підтримці, технологічній допомозі та широкому досвіді міжнародних компаній. Світові економічні зв'язки і взаємодія національних економік можуть стабілізувати розвиток продуктивних сил і забезпечити зростання життєвого рівня населення. При цьому провідними силами поглиблення та розширення цих зв'язків виступають ТНК, які є одночасно і результатом, і головною діючою особою інтерналізації. Їм належить одна з головних ролей в організації міжнародної діяльності, поширенні науково-технічного прогресу та залученні значних інвестиційних ресурсів[6].

Залучення іноземних капіталів в економіку України є важливим джерелом забезпечення інвестиційного розвитку країни. Особливістю прямих іноземних інвестицій в економіку нашої країни, як втім, і всіх країн світу, є те, що переважні обсяги ПІІ надходять від транснаціональних корпорацій, які реалізують свої стратегічні цілі розвитку через інвестиції в інші країни.

Відповідно до доповіді експертів конференції ООН з торгівлі і розвитку ЮНКТАД за результатами опитування 192 найбільших ТНК, найбільш привабливі для інвесторів країни - Китай, Індія, США, Росія, Бразилія, В'єтнам. Україна в списку 20 країн, що у 2007 - 2009 р. стануть найбільшими одержувачами ПІІ, на 18 місці, що в тому числі зв'язано з аспектом переносу інвестицій у країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою з розвинених[13].

Україна належить до приймаючих ТНК країнам. У силу наявності певних переваг, вона має один з найвищих показників залучення іноземного капіталу через ТНК серед країн СНД. Так, при розподілі 50 найбільших за капіталізацією і закордонним активам ТНК Європи, їх чисельність в Україні значно перевищила чисельність ТНК, що функціонують у більшості країн СНД. У силу цього Україна має також досить високий рівень транснаціоналізації серед даної групи країн. Для його оцінки розраховується індекс транснаціоналізації. Це середній відсотковий показник з 4 компонентів: середньої за три попередні роки частки ПІІ у вкладеннях в основний капітал, відношення припливу ПІІ до ВВП, відношення виробленої іноземними компаніями доданої вартості до ВВП і частка зайнятих у філіях іноземних компаній в загальній зайнятості в даному році. За цим показником Україна займає друге місце серед країн СНД.

До теперішнього часу серед компаній, що направляли прямі іноземні інвестиції на український ринок, переважали ТНК індустріально розвинених країн: США, Німеччини, Великобританії, Франції, Кіпру (рис.2.1) [14].

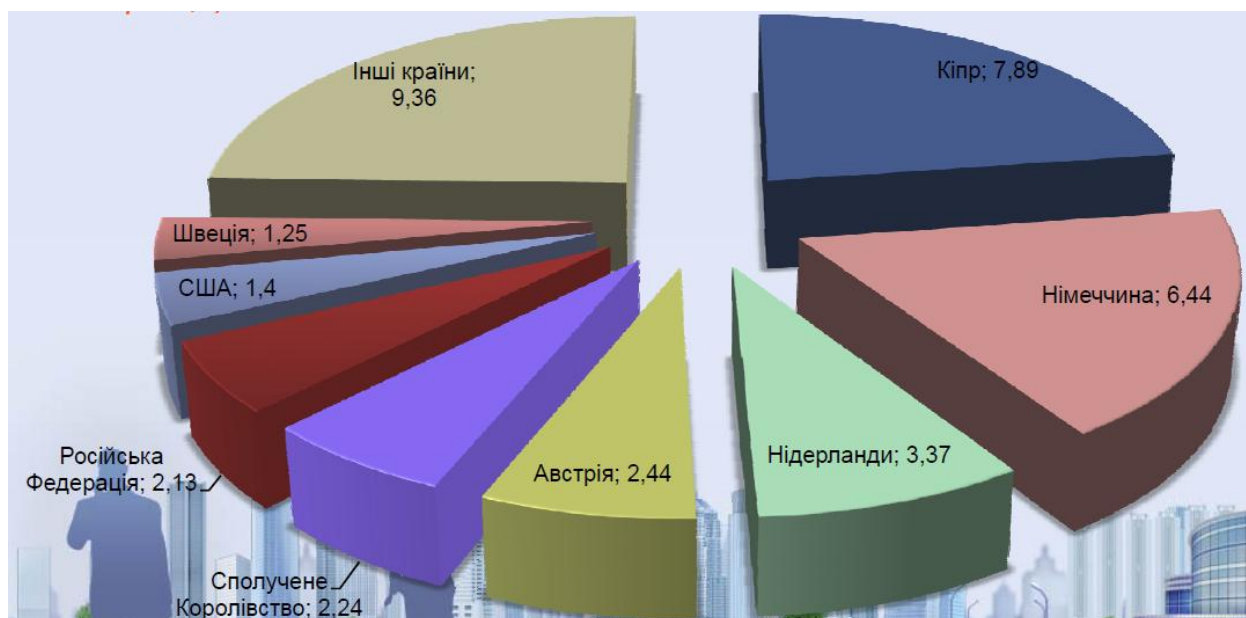

Рисунок 2.1 - Питома вага країн світу в прямому іноземному інвестуванні в Україну

Слід зазначити, що Україна як промислова держава не представляє інтересу для ТНК. Такий висновок можна зробити, вивчивши основні глобальні

корпорації, представлені на вітчизняному ринку: Coca-Cola, Samsung, Toyota, Nestle, Nokia, Metro Cash & Carry, Hewlett-Packard, British American Tobacco та деякі інші ТНК. Великі промислові концерни не здійснюють капіталовкладення в українську економіку і тому відсутні на вітчизняному ринку. Винятком є Mittal Steel, для якої її українські активи є проміжним, а не кінцевою ланкою виробничого ланцюга.

Для транснаціональних корпорацій за станом на квітень 2009 року найбільш інвестиційно привабливими в Україні є наступні сфери: харчова промисловість і переробка сільськогосподарської продукції, торгівля, фінансова сфера, машинобудування, транспорт, металургія і обробка металу, операція з нерухомістю (рис.2.2).

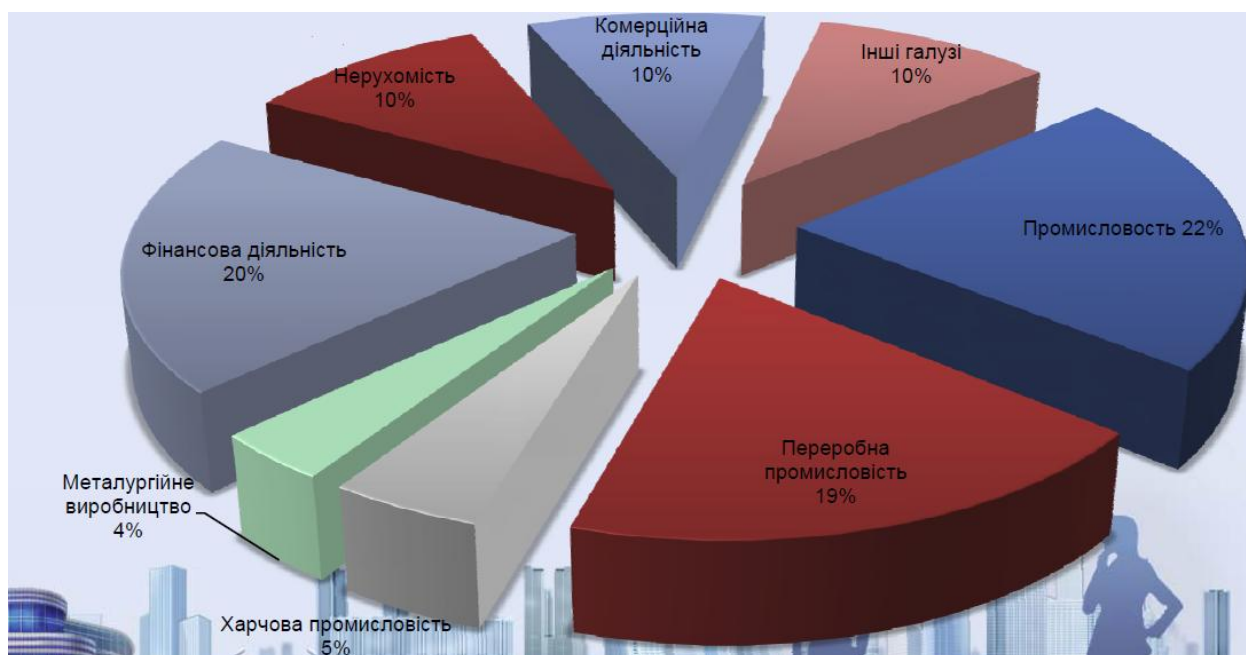

Рисунок 2.2 - Зріз сфер української економіки інвестування

При цьому для ТНК із країн ЄС і США найбільш привабливими є українська харчова промисловість, підприємства торгівлі, фінансовий сектор, фармацевтика. Саме в цих сферах звернення вкладеного капіталу є швидким, а комерційні ризики мінімальні. Привабливим для ТНК із промислово розвинених країн є також інвестування в інфраструктуру бізнес-послуг для обслуговування, в першу чергу, підприємств з іноземним капіталом.

Особливо слід відзначити функціонування транснаціональних корпорацій в нафтогазовій сфері України. Приватизаційні процеси в ПЕК призвели до проникнення на український ринок великих, перш за все, російських, ТНК. Вони зайняли позицію активної експансії щодо придбання потужностей у країнах СНД і Східної Європи, серед яких Україна знаходиться в числі пріоритетних країн.

Найбільшими транснаціональними компаніями, які здійснили значні капіталовкладення в Україні, є: у сфері нафтопереробки - російські компанії «ЛУКОЙЛ», «ТНК», «Татнефть», «Славнефть», «Група Альянс», «ЮКОС» і казахстанська компанія «Казахойл» («КазМунайГаз»); у сфері транспортування нафти - «Транснефть», «Сибнефть»; у сфері постачання та транспортування газу - російські компанії «Газпром» і «Ітера».

Одним із способів прямих інвестицій ТНК є транскордонних злиттів і поглинань. Цей процес являє собою об'єднання активів і операцій двох фірм для створення нової компанії. При цьому змінюється управління активами та діяльність компанії, приєднуваної внаслідок інвестицій. Значна частина ПІІ (близько 80%) здійснюється через міжнародні злиття та поглинання фірм. Дана форма іноземного інвестування присутня і в Україні. При цьому поглинання українських компаній іноземними переважає над придбанням іноземних компаній українськими фірмами.

Слід зазначити, що існують відмінності в застосуванні цього виду ПІІ в країнах-донорах з різним типом економічного розвитку. Так, практично 100% прямих інвестицій у розвинені країни здійснюється у формі злиття і поглинань. У той же час для країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою ця цифра не перевищує 40%. Подібна ситуації характерна і для України, де більша частина іноземних інвестицій реалізується у формі інвестицій «зеленої зони», тобто у вигляді будівництва нових дочірніх компаній і філій ТНК, що фінансується готівкою.

Зараз економіка України стала такою ж непередбачуваною, як і політика. І в новому році така ситуація навряд чи зміниться. Експерти стверджують, що в

2009 – 2010 рр. продовжитися боротьба Президента та Прем'єр-міністра за об'єкти приватизації. За прогнозами Кабінету міністрів України, обсяг прямих іноземних інвестицій в 2009 році складе 10,5 млрд. доларів, що на 29,9% більше в порівнянні з показниками 2007 року. Загальний обсяг ресурсів в 2009 році складе 1131,4 млрд грн, що складатиме 89,3% ВВП. У 2009 році також планується збільшення обсягу фінансових ресурсів до 413,6 млрд грн, що на 75,7% більше в порівнянні з показниками в 2007 році [15].

Враховуючи європейський вектор української політики, важливим є аналіз прямих іноземних інвестицій в Україну з країн ЄС, наведених у табл.2.1.

Таблиця 2.1 – Прямі іноземні інвестиції в Україну з країн ЄС станом на 01.07.2009 у млн. дол. США

	Обсяги прямих інвестицій на	
	01.01.2009	01.07.2009
Всього по країнах ЄС	28118,2	29982,5
Австрія	2443,8	2490,0
Бельгія	43,8	44,0
Болгарія	20,0	20,4
Греція	309,9	321,7
Данія	176,8	184,5
Естонія	107,7	116,6
Ірландія	133,6	145,7
Іспанія	58,9	62,3
Італія	914,2	919,7
Кіпр	7677,2	8063,7
Латвія	63,8	86,9
Литва	84,7	88,4
Люксембург	214,2	226,9
Мальта	38,5	41,8
Нідерланди	3155,4	3717,1
Німеччина	6393,0	6530,9
Польща	692,5	851,8
Португалія	6,0	6,3
Румунія	17,4	19,0
Словаччина	106,2	106,7
Словенія	26,0	26,6
Сполучене Королівство	2248,9	2330,0
Угорщина	595,4	615,6
Фінляндія	15,9	54,6
Франція	1231,2	1573,2
Чеська Республіка	80,4	79,0
Швеція	1262,8	1259,1
Всього по Україні	35607,1	37965,7

Як видно з таблиці 2.1, європейські країни є вагомими інвесторами для нашої держави і складають лівову частку всіх інвестиційних надходжень, що свідчить про певну привабливість нашої країни для європейських інвесторів[16].

2.2. Регулювання прямого іноземного інвестування ТНК в Україні

Українськими нормативно-правовими актами передбачено такі форми здійснення іноземних інвестицій:

- створення спільних підприємств з різною часткою іноземної участі або придбання частки вже діючих підприємств;
- створення підприємств, що цілком належать іноземному капіталу, або придбання у власність діючих підприємств повністю;
- придбання нерухомого чи рухомого майна шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді цінних паперів (акцій, облігацій тощо);
- придбання прав на користування землею та використання природних ресурсів на території України;
- співробітництво з іноземними інвесторами на підставі договору із суб'єктами господарської діяльності України без створення юридичної особи (наприклад, на основі договору про виробничу кооперацію, спільне виробництво якоїсь продукції тощо);
- В інших формах, які не заборонені законами України [17].

Державне регулювання інвестиційного клімату в Україні стосовно реально існуючої транснаціоналізації економіки нині схильне до визнання пріоритетним лише позитивні фактори залучення прямих інвестицій ТНК і тому реалізує заходи для підвищення сприятливості інвестиційного клімату.

Для України доцільною є державна політика використання переваг транснаціоналізації економіки із одночасним захистом національного виробника у визначених галузях і створення передумов виходу українських компаній на закордонні ринки. Найважливішим складником цієї політики мають бути конкретні інструменти економічної політики, які не тільки безпосередньо, а й опосередковано впливають на впровадження ефективної національної моделі транснаціоналізації економіки загалом і особливо основних для України ринків Європейського Союзу та Росії. Має бути розглянуто та проаналізовано придатність для умов України практики обмежень на діяльність зарубіжних ТНК, яка може поширюватися на:

- певні ринки (наприклад, обмеження щодо доступу на ринки телекомунікацій, енергетики, авіаційних та морських перевезень та деякі інші);
- здійснення певних функціональних операцій, наприклад, запровадження «вхідного» контролю інвестицій, обмежень на вивезення капіталу з країни тощо.

Загалом негативний вплив інвестицій ТНК на економічні процеси в Україні може бути нівельований збалансованою системою державного регулювання іноземних інвестицій, яка може мати кількісну оцінку економічної безпеки України внаслідок діяльності ТНК щодо співвідношення ввезеного капіталу та репатріації прибутку, інтернаціоналізації галузей тощо.

Метою всіх регулюючих заходів прямих інвестицій ТНК є, з одного боку, створення зацікавленості ТНК у створенні структурних ланок в Україні за умови поліпшення галузевої структури економіки, а з другого — недопущення дискримінації національних товаровиробників та порушення рівноваги фондового ринку[7].

В українському законодавстві визначення іноземних інвесторів дає Закон України "Про режим іноземного інвестування" [11]. Кількісний критерій у визначенні прямих іноземних інвестицій у Законі запозичений із господарсько-правової практики розвинених країн. Подібне визначення (10 % від статутного капіталу) цілком відповідає економічній дійсності індустріальних держав з

добре розвиненим фондовим ринком і великою розпорошеністю акціонерного капіталу. Відповідно до західних стандартів розподілу акціонерного капіталу в публічних акціонерних товариствах десятивідсотковий пакет акцій здебільшого є або контрольним, або близьким до нього, що дає його власнику реальні можливості впливу на процес прийняття рішень у рамках такого товариства.

Але в українських умовах за недостатньо розвиненого фондового ринку, відсутності прозорості підприємств і високої концентрації капіталу переважно пакет, що становить 10 %, не є контрольним чи тим, що має істотний вплив на прийняття рішень. Так, відповідно до Закону України "Про господарські товариства", реальною можливістю одержати контроль над підприємством (чи право блокувати певні рішення) мають тільки ті інвестори, що володіють більше ніж 25 % акцій[9].

Практика показує, що державне регулювання інвестицій в економіку України широкомасштабно здійснюється: шляхом впровадження державної інвестиційної політики, яка визначає та підтримує пріоритетні напрямки розвитку економіки; за допомогою індикативного планування певних показників та встановлення нормативів регулювання інвестиційного процесу; шляхом забезпечення належного функціонування договірно-правової системи; шляхом встановлення порядку надання дозволу на виконання будівельних робіт.

Однак мало зрозуміло, що за попередні роки, коли використовували традиційні підходи до процесу інвестування, тоді іноземний капітал не чинив істотного впливу на ефективність функціонування промислового комплексу, його структурну перебудову, упровадження прогресивних технологій і технічне оновлення виробництва. Очевидно, в цьому аспекті державним інституціям потрібно знайти такий економічний механізм, який би спромігся збалансувати насамперед норму прибутку, рівень ризику, стимули та гарантії для залучення іноземних інвестицій у механізм приватизації й розвитку експортного потенціалу, а з іншого боку забезпечив би бажаний остаточний результат інвестування, тобто вніс помітний внесок у розвиток економіки держави,

підвищення ефективності її функціонування, упровадження сучасних високопрогресивних технологій організаційних і управлінських нововведень[18].

Важливим елементом в регулюванні прямого іноземного інвестування ТНК в Україні виступає Державне агентство України з інвестицій та інновацій.

Держінвестицій є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності, який у своїй інвестиційній діяльності керується нормативно-правовими актами у сфері іноземного інвестування. Також важливими правовими документами, які регулюють взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності є міждержавні угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій (на даний час між Україною та іншими країнами світу підписано близько 70 двосторонніх угод про сприяння та захист інвестицій). Такі Угоди є гарантом надання справедливого статусу інвестиціям і захисту їх на території іншої держави [19].

2.3. „АрселорМіттал Кривий Ріг” як приклад прямого іноземного інвестування ТНК в Україну

Більшість транснаціональних корпорацій р'явилися в Україні на початку 90-х. Відбувалося це так: відкривалося представництво з двома-трьома працівниками, які супроводжували пробні поставки товару. Малі офіси перетворилися на повноцінні представництва в кінці минулого десятиліття, коли внаслідок зростання внутрішнього споживання виріс і імпорт продукції ТНК.

Найбільш сміливі й розважливі транснаціонали взялися купувати і навіть будувати фабрики із заводами. Сьогодні в Україні на основі прямого іноземного інвестування діють кілька десятків великих за світовими масштабами ТНК, такі як Coca-Cola, British American Tobacco, Kraft Foods

тощо. Міттал Стіл є однією з таких ТНК, іноземне інвестування якої стало досить відомим випадком в контексті інвестиційної історії України.

ВАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг" - найбільше підприємство гірничо-металургійного комплексу України з повним металургійним циклом. Включає наступні виробництва: коксохімічне, гірничо-збагачувальне, шахтоуправління з підземного видобутку руди і металургійне. У свою чергу, металургійне складається з аглодоменного, сталеплавильного і прокатного переділів. Підприємство спеціалізується на виробництві арматурної сталі та катанки зі звичайних і низьколегованих марок сталей, а також виробляє агломерат, концентрат, кокс, чавун, сталь, сортовий і фасонний прокат, доменний шлак.

Історія комбінату бере свій початок з 4 серпня 1934 року, коли був отриманий перший чавун на доменній печі № 1. У грудні 1957 року на введеному в експлуатацію 35-тонній конвертері отримана перша післявоєнна криворізька сталь. Завод став підприємством з повним металургійним циклом. У грудні 1974 року введено в експлуатацію найпотужніша в світі доменна піч (№ 9) з корисним обсягом 5000 кубометрів.

У 1996-му почалася реструктуризація комбінату. Новокриворізький ГЗК увійшов до складу Криворізького державного гірничо-металургійного комбінату "Криворіжсталь" на правах структурного підрозділу. Було створено агропромисловий комплекс. У 1997 році до комбінату приєднаний коксохімічний завод.

У 2001-му на базі окремих виробничих потужностей рудоуправління ім.Кірова утворено шахтоуправління з підземного видобутку руди як окремий підрозділ комбінату.

У 2004-му підприємство стає відкритим акціонерним товариством "Криворізький гірничо-металургійний комбінат". У тому ж році уряд України дозволило консорціуму, створеному структурами політиків і бізнесменів Ріната Ахметова і Віктора Пінчука, приватизувати найбільший меткомбінат за \$ 803 млн.

У 2005 році, після "помаранчевої революції" і зміни в країні влади, за рішенням суду підприємство проходить процес реприватизації. Тоді ж після проведеного Фондом держмайна України відкритого аукціону підприємство входить до складу міжнародної компанії "Міттал Стіл", яка запропонувала за нього \$ 4,8 млрд.[20].

Дійсно, "Криворіжсталь" став відомим у 2004 році. Консорціум «Investment Metallurgical Union» тоді заплатив \$800 млн. за ставку комбінату, що складає 93,02 відсотки, котра належала державі, у тендері проведеному українським Фондом Державного Майна (ФДМ). Ціна була лише на 12 відсотків вищою за оголошену ФДМ — \$714 млн. Засновниками Консорціуму є Ринат Ахметов, котрий очолював на той момент «System Capital Management», і Віктор Пінчук, власник холдингової компанії Interpipe.

Міжнародні компанії подали заявки на Криворіжсталь, які перевищували більше ніж на \$1 млрд. попередній тендер. Але вони всі були виключені з процесу приватизації з технічних причин, які передбачалися умовами тендеру.

За нового президента Віктора Ющенка, держава анулювало зроблену раніше приватизацію Криворіжсталі в червні 2004 з метою перепродати підприємство у відкритому тендері.

24 Жовтня 2005-го року, міжнародна фірма «Mittal Steel» виграла тендер за 93,02 % акцій Криворіжсталі за \$4,8 млрд. Сума була майже удвічі перевищила очікувану. Ціна, заявлена ФДМ в другому тендері була приблизно \$2 млрд. Процес другої купівлі був показаний на українському телебаченні в прямому ефірі[21].

У 2007-му комбінат переходить до складу корпорації "АрселорМіттал" (ключовий співвласник - англійська бізнесмен індійського походження, мільярдер Лакшмі Міттал) і назва підприємства змінюється з ВАТ "Міттал Стіл Кривий Ріг" на ВАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг"[20].

Індієць Нарендра Чодері наразі займає посаду генерального директора найбільшого в країні метзаводу - Міттал Стіл Кривий Ріг. Чодері з гордістю розповідає про інвестиційні проекти заводу - збільшити виробництво сталі і

залізної руди, перейти на випуск продукції з високою доданою вартістю, побудувати нові цехи і виробничі комплекси. Окремі цифри, названі топ-менеджером, викликають здивування: розширення потужностей з видобутку сировини в Кривому Розі обійдеться Mittal Steel в \$ 16 за додаткову тонну руди (у світі непоганим показником вважається \$ 60). Але звинувачення у нездійсненності проектів директор відкидає. «Адже це не з Лондона (місце дислокації штаб-квартири Mittal Steel) нам плани скидають. Всі наші інвестиційні проекти - ініціатива місцевих менеджерів », - говорить Чодері.

Що ж стало причиною того, що менеджери, які роками «тягнули лямку», відразу перетворилися на лідерів з палаючими очима, готових щомиті презентувати і обговорювати нові ідеї? Одері вважає, що вся справа в новій системі управління. У країнах колишнього СРСР управління побудоване на інструкціях, приписах, розпорядженнях. Не виконав - покарання: штраф, звільнення. Експерти ж цієї міжнародної компанії вважають, що так бути не повинно, не можна вести бізнес, що будується на страху.

Одним із перших кроків нового власника колишньої Криворіжсталі були саме звільнення. Зараз за бухгалтерію, постачання, збут продукції, зв'язки з інвесторами відповідають менеджери, які раніше працювали на інших підприємствах Mittal Steel. «Будь-який бізнес найбільше страждає від неправильних рішень у сфері закупівель та збуту, - категоричний Нарендра. - Причому ефективність роботи в цих областях дуже легко перевірити. Якщо ви бачите, що ціна товарів, які купує ваш завод, істотно вища за ціну тих же товарів, що купуються іншими заводами Mittal Steel по всьому світу, варто замислитися - можливо, людина, відповідальний за закупівлі, не дуже грамотний фахівець. Те ж саме зі збутом. Якщо в усьому світі продукція коштує \$ 357, а продукція вашого заводу продається за \$ 350, логічно поставити питання - чому так відбувається? ».

Прямих звинувачень в некомпетентності колишніх працівників заводу нинішній директор намагається уникати. З революцією у виробництві директор не поспішає. «Щоб визначити, чи є проблеми у виробничій діяльності, потрібно

півроку, а то й рік», - зазначає топ-менеджер. «Я не можу сказати, що стратегія Mittal Steel - з ходу міняти менеджерів придбаних заводів. Коли ми купували заводи в Західній Європі, США, ми нікого не міняли, колишній менеджмент продовжував працювати. Інша справа - Казахстан (до призначення в Україну Нарендра Чодері працював на комбінаті Mittal Steel Теміртау, колишньому Карагандинському метзаводі) і Україна. У розвинених країнах бізнес роблять зовсім не так, як у країнах колишнього СНД. Для того, щоб місцеві менеджери зрозуміли, як влаштований бізнес в усьому світі, ми повинні були привести на ключові позиції менеджерів з-за кордону », - пояснює Нарендра.

На підприємстві зараз офіційно (у штаті) працюють 14 іноземних експерти, ще кілька десятків приїжджих «придивляються»[22].

На перший погляд, внесок ТНК у вітчизняну економіку невеликий. Обсяги інвестицій кожної глобальної групи в Україну за всі 10-14 років присутності - в середньому \$ 150-200 млн (у два рази менше від середнього обсягу прямих іноземних інвестицій в нашу країну лише за один квартал). Говорити про підтримку суміжних галузей, мовляв, при виході ТНК на ринок по ланцюжку створюються додаткові робочі місця по всій країні - не доводиться: багато компаній дотепер закуповують більшу частину сировини та обладнання за кордоном, у своїх власних підрозділів. Тому співпраця ТНК з місцевими виробниками є обмеженою.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА МОТИВАЦІЙНОГО АПАРАТУ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

3.1. Проблеми залучення прямих іноземних інвестицій ТНК в Україну

Створення і підтримка сприятливого інвестиційного клімату в країні полягає не тільки в залученні визначеного обсягу іноземних інвестицій, але й у конкретних умовах їхнього застосування. У цьому розумінні розвиток національної економіки України має визначені особливості. По-перше, деіндустріалізація країни зажадала скорочення виробництва продукції важкої промисловості до рівня національних потреб і потреб експорту її продукції. По-друге, упровадження нових технологій і створення пріоритетних сфер як основи інформаційного суспільства неминує пов'язано з залученням іноземного капіталу. По-третє, чималих інвестицій вимагає реконструкція аграрного сектора країни і підвищення його продуктивності. По-четверте, відновлення будівельної індустрії зв'язано з оптимальними її розмірами для національної економіки. По-п'яте, іноземні інвестиції можуть бути використані для відродження фундаментальної науки і системи вищого утворення. По-шосте, чималих засобів вимагає часткова реанімація минулої і створення нової моделі соціальної політики в країні, де також можуть бути використані іноземні інвестиції.

Аналіз позиції щодо дискримінації вітчизняних інвесторів у порівнянні з іноземними показує, що крім юридичної, економічної і моральної несправедливості стосовно національного капіталу, це є однією з причин його відтоку за кордон, тобто позбавлення власного потенційного джерела інвестування української економіки. У цьому факті проглядається слабкість аргументу за надання більш сприятливих умов іноземним інвесторам.

Деякі автори висувають як перешкоди для більш об'ємного іноземного інвестування в економіку України такі причини, як нестабільність законодавчої бази, недосконалість податкової системи, суперечливість (у теорії і на практиці) прав власності на землю, пробіли в механізмі приватизації держмайна іноземними юридичними і фізичними особами, власне кажучи відсутність державних гарантій іноземним вкладенням капіталу. Ці твердження можна розглядати і як справедливі, і не дуже. Так, нестабільність характерна для будь-якої перехідної економіки, а недосконалість законодавства або оподатковування з приводу іноземного капіталу існує у всіх країнах, особливо в тих, що розвиваються. Однак, і те, і інше аж ніяк не є перешкодою для іноземного інвестування їхньої економіки. Брати до уваги, як представляється, треба головне - економічну ефективність інвестицій як для іноземного інвестора, так і для національної економіки України. І тільки з цієї позиції слід визначати, чи сприятливий інвестиційний клімат у країні-реципієнті капіталу.

Таким чином, для України позитивними результатами ввозу капіталу варто визнати створення можливостей розвитку її національної економіки на рівні сучасних техніки і технологій, росту зайнятості населення, розвитку інфраструктури (транспорту й інших комунікацій), росту життєвого рівня народу країни в остаточному підсумку. До негативних наслідків можна віднести: ризики (економічні, фінансові, технологічні) через політичну нестабільність, скорочення можливостей прибуткового застосування капіталу у своїй країні, скорочення діяльності малого і середнього підприємництва або його витиснення з іноземним капіталом і т.п. Крім того, не можна скидати з рахунку мету іноземних інвесторів: використання дешевої робочої сили, дешевої сировини, сприятливої для їх економічної ситуації в прагненні збільшити прибуток від капіталу, що вивозиться, вільне або ні стримування розвитку тих галузей національної економіки, що могли б розвиватися більш успішно при наявності власних інвестиційних ресурсів.

Отже, виявляються суперечливі процеси і тенденції в рості обсягу іноземних інвестицій. Проте, їхня доцільність для економіки України очевидна

- вона диктується тим, що її реструктуризація вимагає значних інвестицій, що за рахунок власних джерел покривати не вдається.

Разом з тим, високі відсотки по кредитах, частка прибутку, що привласнюється, з об'єктів спільного підприємництва, у ряді випадків кабальні умови "допомоги" викликають законне неприйняття іноземних інвестицій. Загальновідомо: учені-економісти вважають, що сума іноземного капіталу в реципієнті не повинна перевищувати 30-ти відсотків від ВВП, оскільки перевищення цієї границі може викликати погрозу її економічної (національної) безпеки. Поки для України такої небезпеки не існує - загальний обсяг прямих іноземних інвестицій у країні не досягає стосовно ВВП і трьох відсотків. На початок 2009 року в економіку України іноземними інвесторами вкладено прямих інвестицій на суму 35723,4 млн.дол. США, що складає 774 дол. на людину[4]. Для приклада в Угорщині ще в 2005 році на одну людину приходилося 6,1 тис. дол. іноземних інвестицій, Польщі - 2,4 тис. дол., Латвії - 2,1 тис. дол., Литві - 1,8 тис. дол. [5]. В цілому динаміка ПІІ в Україну є позитивної, але це все залишається низьким показником порівняно з попитом на них[23].

Очевидно, що такі показники є наслідком проблем, що існують у сфері залучення інвестицій в Україну, хоча, наприклад, оператори, що працюють на ринку мобільного зв'язку України, відзначають поліпшення інвестиційного клімату. Як вони вважають, ситуація на ринку багатообіцяюча, він добре пристосований до західних корпоративних стандартів, а за впровадженням технологічних інновацій фактично не відстає від найбільш розвинених країн світу. Інвестори вважають, що на цьому ринку вітчизняні компанії успішно конкурують з іноземними, тому мають намір і далі вкладати гроші в розвиток українських операторів зв'язку. А розгляд таких переваг, як дешева робоча сила або географічна близькість до європейських країн - екстенсивний шлях розвитку. Серед важливих факторів інвестори називають велику свободу підприємництва, широкі можливості для вкладення капіталу і використання приватної ініціативи. Український бізнес, у порівнянні з багатьма

європейськими країнами, менш обтяжений податками і соціальними зобов'язаннями. Також позитивним є величезна потенційна місткість ринку, а також найширші можливості для впровадження технічних новацій. Україна може заощадити час на впровадженні нових технологій, оскільки науковий і кадровий потенціал наших компаній допоможе швидко пройти той шлях, на який розвитку країни світу витрачали цілі десятиліття. Навіть те, що в країні телекомунікаційні мережі були розвинені слабкіше європейських - наш плюс, це можливість створити їх з нуля з застосуванням усіх технічних нововведень. Тоді як багато європейських операторів змушені були ламати голови, як модернізувати існуючі там мережі без незручностей для абонентів[6].

Більш активному припливові й ефективному використанню іноземного капіталу, а також стримуванню "утечі" вітчизняного капіталу може перешкодити ряд факторів, що у сукупності і формують інвестиційний клімат у країні. Насамперед, цей клімат залежить від так званої ринкової реакції, найважливішими параметрами якої варто вважати особливості і ступінь розвиненості ринкового механізму економіки в регіонах країни: податкові пільги і преференції, динаміка розвитку й ускладнення ринкових відносин, стартові умови входження в ринок кожного регіону. За даними офіційної статистики найбільшою привабливістю для іноземних інвесторів сьогодні володіють м. Київ і Київська область, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Одеська, Львівська і Харківська області й Автономна Республіка Крим - у ці регіони вкладено біля 80 % іноземних інвестицій [4].

З погляду комплексного аналізу інвестиційного клімату в країні і її регіонах, можна виділити такі характеристики: політична стабільність, темпи економічного росту, конвертованість валюти, заробітна плата і рівень продуктивності праці, короткострокові і довгострокові кредити за рахунок власного капіталу, відношення до іноземних інвестицій і прибутків, масштаби приватизації (або націоналізації), стан платіжного балансу, ступінь реальності реалізації договору, рівень розвиненості транспорту і зв'язку, місцевого самоврядування, наявність надійних партнерів, можливість використання

послуг експертів. Узагальнюючи ці характеристики, можна виділити основні фактори створення сприятливого інвестиційного клімату: політичні, економічні, соціальні, екологічні, фінансові, ресурсно-сировинні, трудові, виробничі, інноваційні, інфраструктурні, споживчі, інституціональні, законодавчі, кримінальні[13].

Надходження прямих іноземних інвестицій для потреб розвитку національної економіки є важливим індикатором міжнародної привабливості держави, ознакою якості інвестиційного клімату та ключовим показником конкурентоспроможності на міжнародному ринку капіталу. Разом з тим, іноземні інвестиції індиферентні до проблем національної економіки та, в разі неналежного національного моніторингу і контролю, можуть містити вагомі виклики для національної економіки.

Серед таких викликів: провокування внутрішніх дисбалансів товарних чи фінансових ринків, консервація неефективної структури національного виробництва, монополізація окремих стратегічно важливих або соціально значущих сфер національного господарства та ринків збуту, надмірна невідшкодовувана експлуатація національної сировинно-ресурсної бази чи виробничих потужностей, деформація умов конкуренції на ринку внаслідок застосування необґрунтованих пільг, надмірний вплив фінансових ресурсів через репатріацію прибутків тощо.

Зважаючи на це, держава має відігравати активну роль у формуванні сприятливого інвестиційного клімату, спрямовувати ПІІ на позитивні соціально-економічні зрушення в державі, забезпечувати дотримання паритетних умов між іноземними та національними інвесторами на внутрішньому ринку.

Зміни в тенденціях надходження ПІІ в Україну виводять на порядок денний низку вагомих стратегічних проблем, а саме:

- відсутність дієвих, інституційно визначених механізмів регулювання діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) в Україні, які

попереджають недобросовісні акції з їхнього боку та заохочують інвестування стратегічних для України напрямків економічної діяльності;

- невідповідність ПІІ в Україні потребам модернізації економіки, імпортозаміщення, розвитку експорту наукоємної продукції з високим вмістом доданої вартості тощо. Натомість існує велика ймовірність “освоєння” України ТНК, які “вбудовуватимуть” національну промисловість у промислово-технологічні ланцюги на низьких циклах вироблення проміжної та середньотехнологічної продукції;

- несформованість транснаціонального капіталу українського походження, подальший розвиток якого стримуватиметься неконкурентоспроможністю щодо нових потужних агентів національного ринку;

- відсутність механізмів протидії виведенню з під оподаткування грошових потоків потужними іноземними компаніями шляхом використання можливостей трансфертного ціноутворення в рамках ТНК;

- ймовірність використання ПІІ нерезидентами як механізму подолання українських імпорتنих бар'єрів та закріплення на внутрішньому ринку України з подальшим економічним витісненням реальних або потенційних конкурентів[24].

Для України питання впливу ПІІ на зростання економіки через її транснаціоналізацію є питаннями майбутнього, але входження у СОТ та поширення відкритості економіки є сприятливими характеристиками інвестиційного клімату країни. Вплив прямих закордонних інвестицій транснаціональних корпорацій на економічний розвиток країни має як позитивні, так і негативні наслідки, але завжди необхідно пам'ятати, що для ТНК розширення корпоративної мережі насамперед є доступом до сировинних і інтелектуальних ресурсів країни-реципієнта та можливістю обійти національний захист внутрішнього ринку[7].

Визначальна причина вкладення інвестиції в Україну -пошук нових ринків збуту. Більшість іноземних інвесторів приваблює передусім великий

внутрішній ринок України (близько 50 млн. споживачів). Наявність дешевої робочої сили є істотним фактором лише для інвесторів-підприємців. Однак найнижчі серед країн Східної Європи витрати на оплату праці часто обертаються її низькою продуктивністю, нестачею капіталу, слабким менеджментом та регуляторними перепонами, що робить собівартість продукції вищою, ніж у сусідніх країнах.

Іноземні інвестори, як правило, сподіваються на внутрішню ставку дохідності в межах від 10 до 30%. ТНК, які залучають капітал під менші відсотки, задовольняються ставкою, нижчою за 20%. Тому ТНК можна розглядати як найкращий спосіб залучення довгострокових інвестицій в Україну. Проте процес іноземного інвестування в Україні гальмується численними чинниками. Основні серед них: (а) нестабільне й надмірне регулювання; (б) нечітка правова система; (в) мінливість економічного середовища; (г) корупція; (ґ) великий податковий тягар; (д) проблеми щодо встановлення чітких прав власності; (е) низький рівень доходів громадян; (є) труднощі у спілкуванні з урядовими та приватизаційними органами; (ж) мінливість політичного середовища; (з) відсутність матеріальної інфраструктури; (і) проблеми виходу на внутрішній і зовнішній ринки[10].

Національні виробники програють структурам ТНК у цінах на продукцію або у прибутковості бізнесу внаслідок більшого розміру сукупних витрат виробництва. Такий стан речей пояснюється тим, що бізнес транснаціональних корпорацій в умовах сучасного постіндустріального суспільства («неоекономіки») розділив проблему конкурентності загальних витрат виробничої діяльності на дві частини — проблему зниження трансакційних витрат (витрат на пошук інформації, координацію взаємодії як усередині фірми, так і за її межами, обмін даними, контроль ефективності взаємодії) та проблему зниження традиційних виробничих витрат. Саме всередині ТНК виникло радикальне зменшення трансакційних витрат завдяки усуненню географічних, галузевих і корпоративних перешкод до економічної інтеграції. Успіх був підготовлений попереднім періодом бурхливого розвитку комп'ютеризації

бізнесу і мережевого програмного забезпечення, лібералізації ринку, підвищенням мобільності капіталу, введенням єдиних стандартів якості, фінансового обліку тощо, визнанням англійської мови як загальновизнаної мови ділового спілкування.

Радикальне зниження трансакційних витрат відкрило значні можливості підвищення продуктивності праці у складних виробничих структурах, якими і є ТНК. Загальне зниження трансакційних витрат у ТНК призвело до того, що перемогу в конкурентній боротьбі здобуває той, у кого менші виробничі витрати, а в українських виробників вони вдвічі вищі, ніж у Європі й у 2,5–3 рази вище, ніж у США. Це означає, що українські підприємства найчастіше просто неконкурентоспроможні і державна інвестиційна політика повинна підтримувати створення національних ТНК такими заходами:

- створення механізму протидії дискримінації національних ТНК на зовнішньому ринку;
- наближення національного законодавства до міжнародних стандартів;
- лібералізація переміщення капіталу в формі інвестицій та спрощення порядку репатріації прибутку в країну-донора.

Головними причинами, що зумовлюють подальшу деформацію показників інвестиційної діяльності у регіонах та невисоку інвестиційну привабливість України, є:

- вузькість внутрішнього ринку;
- надмірний податковий та адміністративний тиск на бізнес;
- слабка розвиненість ринкових інститутів — корпоративного сектору, ринку цінних паперів, ринку землі, ринку нерухомості;
- низька конкурентоспроможність багатьох українських товарів, що робить не вигідними вкладення в їх випуск;
- недостатня інтегрованість у світову економіку;
- відсутність чіткої інвестиційної політики з відповідними механізмами реалізації на державному та місцевому рівнях;

-нестача оперативної інформації і внаслідок цього зменшення ефективності співпраці між суб'єктами ринку;

- інертність місцевої влади при залученні інвестицій, відсутність стимулів і механізмів для залучення інвестицій.

Очевидно, що низька інвестиційна привабливість регіонів України, небажання вкладати кошти в її економіку, окрім суто економічних причин, зумовлені незацікавленістю чи байдужістю місцевої влади до проблеми залучення інвестицій. Інвестиційний рейтинг регіонів України свідчить про низький професійний рівень місцевих чиновників, які відповідають за створення інвестиційного клімату, доводить низьку ефективність зусиль місцевої влади для підвищення інвестиційної привабливості територій.

Подальше розшарування регіонів за рівнем інвестиційної активності стає перепорою на шляху формування єдиного господарського простору в країні, зміцнення господарських зв'язків, становлення регіонів як суб'єктів міжнародної інвестиційної діяльності. Слабкі інвестиційні позиції окремих регіонів не дають змоги розширювати виробництво, відповідно не розвивається соціальна сфера. Регіони стають утриманцями щодо держави і не мають економічних стимулів розвивати свій господарський комплекс.

Незважаючи на прийняті законодавчі акти, нормативно-правовій базі, що регламентує процеси інвестиційної діяльності, не вистачає системності. Головним її недоліком є відсутність законодавчих актів, які б чітко прописували роль центральних та місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування у процесі залучення інвестицій. Такі повноваження є розмитими і визначаються у різних законодавчих актах, що зменшує ефективність їх виконання.

Успішність інвестиційних проектів багато в чому залежить від відкритості органів влади та місцевого самоврядування до діалогу із громадськістю та виробничою сферою (бізнесом).

Головна роль у процесі підвищення інвестиційної привабливості регіонів України має належати державі, яка володіє для цього необхідними коштами

бюджету та позабюджетних фондів, і здатна в масштабах усієї країни визначити перспективні напрями та об'єкти інвестування. Водночас органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади мають розробляти основні напрями інвестиційної політики на території регіону щодо залучення коштів під перспективні інвестиційні проекти, сприяти у визначенні основних пріоритетів інвестування регіону, координувати інвестиційні проекти, контролювати раціональне використання отриманих фінансових ресурсів[25].

3.2. Пропозиція механізму мотивації інвестицій в Україну

Для України в контексті стимулювання потоків іноземних інвестицій необхідна комплексна політика по оздоровленню української економіки в цілому. Тоді зменшиться комерційний і некомерційний ризик для інвесторів, розшириться внутрішній ринок збуту товарів для підприємств з іноземним капіталом, через диверсифікацію виробництва розшириться поле вкладення інвестицій[18].

Стратегічне відставання з реструктуризацією галузей та інфраструктури в Україні не дозволяє вивести зовнішньоекономічну політику нашої країни на простір геополітики (ТНК, світовий ринок капіталу, виробничо-інвестиційні ланцюги, які беруть участь у розподілі світового доходу), звужує зовнішньополітичні комунікації до міжнародного рівня, ідеалізує і зациклює зовнішньополітичну активність у хибному колі геополітичних альтернатив Захід-Схід.

На даний момент найуспішніше український ринок освоюють транснаціональні корпорації індустріально розвинених країн - США, Німеччини, Великобританії, Франції та ін. Вперше в історії незалежної України представники власників провідних фінансово-промислових груп об'єднали свої зусилля для створення єдиної організації, яка б представляла бізнес з метою підвищення конкурентоспроможності, розвитку, захисту власних інтересів на

національному рівні і могла вести переговори з урядом і з представниками всеукраїнських профспілкових організацій.

Практика свідчить, що пріоритетами державної політики мають бути лібералізація руху капіталу, валютного ринку та репатріації прибутків; зняття обмежень на частку іноземної власності в українських компаніях, мінімізація бюрократичних обмежень і зниження податкових ставок та зменшення кількості податків.

В інтересах залучення іноземного капіталу Україна має переглянути й окремі положення аграрного права. Іноземні інвестори прагнуть, щоб приватизація не лише створювала інвестиційний і діловий клімат у результаті зростання продуктивності економіки. Більшість з них виступає за приватизацію землі. Україна недоотримує значних інвестицій саме через обмеженість права на купівлю-продаж землі[10].

Зважаючи на реальні та потенційні загрози забезпеченню національної конкурентоспроможності необхідна ревізія існуючої практики залучення ПІІ в Україну. При цьому переосмислення потребують концепція та механізми залучення ПІІ в Україну.

Стратегічним пріоритетом державної політики тут має стати формування економічних і нормативно-правових умов для активного залучення ПІІ, орієнтованих на структурну перебудову і підвищення конкурентоспроможності національного виробництва на базі нових ресурсо- та екологозберігаючих, наукомістких технологій.

Відтак завданням на має стати досягнення якісних змін в залученні ПІІ в Україну. Для цього необхідно:

- розробити та запровадити Кодекс Поведінки підприємств з іноземними інвестиціями, згідно з яким нерезидентам міг би надаватися статус добросовісного іноземного інвестора з відповідними пільгами у разі їхньої відповідності чітким критеріям, якими мають стати: довгостроковість інвестування; високий рівень реінвестування прибутку; створення нових робочих місць; рівень використання сировини і комплектуючих вітчизняного

походження; імпортозаміщення; сприяння технологічному та інноваційному розвитку країни, впровадженню сучасних ресурсозбережних та екологічно безпечних технологій; розвиток експорту наукоємної продукції; пом'якшення міжгалузевих та регіональних диспропорцій внутрішніх ринків України тощо. До добросовісних інвесторів не можуть відноситись інвестори, походженням з офшорних зон;

- розробити комплекс стимуляційних заходів щодо стратегічних інвесторів у ключових напрямках (літакобудування, космічні дослідження, інформатика та програмне забезпечення, експорт високотехнологічної продукції, виробництво енергозбережного обладнання, новітніх товарів тощо), які, зокрема, мають передбачати запровадження на певний термін податкових знижок, в обсязі частки капіталовкладень на розширення виробництва та проведення НДДКР;

- запровадити регулювання стандартів поведінки ТНК з іноземними інвестиціями, які займають вагоме місце у промисловості України і можуть впливати на конкурентну ситуацію. Механізми адміністративного контролю за виконанням таких стандартів мають, зокрема, передбачати застосування санкцій у випадках недотримання інвестиційних зобов'язань, недодержання вимог антимонопольного моніторингу тощо;

- розробити та впровадити моніторинг трансфертного ціноутворення, яким передбачити обов'язковий аналіз підсумкової звітності ТНК та подання ними відповідної документації до ДПА. Це необхідно для недопущення необґрунтованого виведення прибутків і капіталу з України та протидії іншим зловживанням;

- посилити антимонопольний моніторинг поглинання національних фірм зарубіжними інвесторами з метою упередження викривлення конкурентної ситуації на внутрішньому ринку та недопущення монополізації сегментів внутрішнього ринку України.

Україна стратегічно зацікавлена у приході ефективних та добросовісних іноземних інвестицій, які мають відвернути загрозу консервації низького

технологічного рівня національної промисловості, пов'язаного з її сучасною спеціалізацією у міжнародному поділі праці. Зважаючи на це, необхідно досягти якісного оздоровлення інвестиційного клімату та терміново розпочати формування національного правового середовища регулювання поведінки ТНК на національному ринку[24].

Напрями покращення інвестиційної привабливості країни доцільно було б доповнити такими діями:

- реалізація інвестиційних проектів за рахунок коштів державного, місцевого бюджету, а також іноземних інвестицій та кредитів;
- виконання заходів державних та регіональних цільових програм;
- розгляд інвестиційних проектів, в тому числі включення їх до бази даних;
- впровадження передового досвіду інших країн у сфері інвестиційної діяльності;
- реалізація заходів по залученню банків до фінансування проектів;
- впровадження заходів з розвитку інвестиційної інфраструктури – методичних семінарів, виставок, форумів, «круглих столів», презентацій інвестиційних проектів, зустрічей з інвесторами;
- створення центрів з проектного управління та бізнес-планування.

Реалізація цих заходів в першу чергу залежить від державної політики, головним завданням якої на сучасному етапі розвитку є структурна перебудова економіки. Метою цієї перебудови є забезпечення економічного зростання, виходу на шлях стійкого розвитку й досягнення конкурентоспроможності на світовому ринку. Відповідно до цього, пріоритетними напрямками для залучення і використання іноземних інвестицій повинні стати: 1) завершення формування відповідної нормативно-правової бази; 2) подальше реформування податкової системи; 3) досягнення політичної стабільності; 4) зміцнення фінансово-кредитної системи, створення небанківських фінансових установ, особливо лізингових і страхових компаній, венчурних фондів; 5) сприяння розвитку

інститутів фондового ринку; 6) стимулювання залучення інвестицій у науково-технічну та інноваційну діяльність [27].

Для активізації інвестиційної діяльності потрібна інвестиційна політика з чіткими механізмами реалізації на державному та регіональному рівнях. Необхідна загальна стратегія інвестиційного розвитку регіонів, яка б визначала пріоритети інвестування на основі врахування їх економічного ефекту, але не сьогоденного й одноразового, а перспективного і стабільного.

Окреслюються два напрями впливу органів влади та органів місцевого самоврядування на інвестиційну привабливість окремої території: через законодавчі акти і через громадський сектор.

1. Зміни у нормативно-правовій базі мають передбачати:

- розробку й ухвалення декількох рамкових нормативних актів, зокрема про роль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у підвищенні інвестиційної привабливості територій, про оцінку діяльності органів влади та місцевого самоврядування через зміну показників інвестиційної діяльності;

- внесення доповнень до Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації» стосовно розширення прав і зобов'язань місцевих органів щодо регулювання інвестиційної діяльності;

- розробку та ухвалення законодавчих актів, що регулюють проведення реального дерегулювання підприємницької діяльності, розвиток пенсійної системи у напрямі збільшення інвестиційних ресурсів на фінансовому ринку України, розвиток іпотечного кредитування, а також удосконалюють механізми амортизаційної політики;

- ухвалення Податкового кодексу України.

2. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування мають посилити свою роль у створенні умов для покращення інвестиційної привабливості регіону через співпрацю з громадськими організаціями та підприємствами шляхом:

- сприяння підприємствам у розробці інвестиційних проектів;

- проведення тренінгів для службовців місцевого рівня, зокрема, щодо формування інвестиційної карти регіону;
- рекламно-інформаційної підтримки внутрішнього ринку, активного рекламування природно-ресурсного та економічного потенціалів території;
- створення рад з питань залучення іноземних інвестицій, які мають розробляти паспорти територій із зазначенням виробничих ланцюжків;
- проведення опитування керівників компаній з метою виявлення їхніх інвестиційних уподобань;
- розвиток ринкової інфраструктури (консалтингових груп, юридичних, аудиторських фірм, маркетингових компаній);
- створення агентств регіонального розвитку, що надаватимуть іноземним інвесторам інформаційні, консультаційні послуги, допомагатимуть в отриманні дозволів для реалізації проектів, акумулюватимуть інвестиційні пропозиції[25].

Інвестиційна привабливість регіонів — незаперечний чинник стабільного соціально-економічного розвитку регіону і країни. Держава в цьому процесі відіграватиме роль координуючого центру, запобігаючи економічній відокремленості регіонів.

Отже, тільки у співпраці виробничих структур та органів влади центрального та місцевого рівнів і органів місцевого самоврядування можливо досягти максимально ефективних результатів.

ВИСНОВКИ

В результаті проведення даного дослідження було виявлено низку особливостей та чинників, що впливають на здійснення прямих іноземних інвестицій ТНК у світі і Україні, зокрема. Комплексний висновок щодо аспектів, що визначають мотивацію інвестування та форми стимулювання можна зробити наступний:

- ТНК є важливим суб'єктом інвестиційної діяльності, через який здійснюються прямі іноземні інвестиції в різні країни світу
- Існує багато підходів до визначення суті ПІІ ТНК, та найпоширенішим залишається те, що інвестиції здійснюються поза межами країни базування, але всередині компанії-інвестора, який і контролює діяльність.
- Пряме іноземне інвестування, що здійснюється ТНК, має як низку позитивних, так і негативних ефектів. Причому цей ефект може проявлятися і для приймаючої країни, і для самої ТНК.
- Серед країн з перехідною економікою Україна є досить привабливим об'єктом для інвестування, хоча існуючий рівень інвестицій все ще не задовольняє попит на них.
- Регулювання інвестицій в Україні в основному концентрується на використанні переваг транснаціоналізації економіки із одночасним захистом національного виробника у визначених галузях і створення передумов виходу українських компаній на закордонні ринки.
- Існує багато прикладів прямого іноземного інвестування ТНК в Україну, та одним з найгучніших в останній час був процес інвестування міжнародної компанії „Міттал Стіл” в „Криворіжсталь”

- Основними демотиваторами для іноземних інвесторів в Україні залишаються макроекономічні та політичні фактори, що виражаються в нестабільності та непередбачуваності ринкової кон'юнктури.
- Основні аспекти мотивації та залучення інвестиції ТНК в Україну повинні виходити від імені держави та в контексті державних принципів інвестиційної політики.

Експансія ТНК зараз є одним з феноменів століття, адже саме вони вирішують основні питання нового економічного та політичного переділу світу. Країни світу намагаються залучити інвестиційні ресурси задля розвитку національних економік, часто забуваючи при цьому про негативні наслідки діяльності ТНК в приймаючій країні. Безумовно, Україна може стати досить перспективним об'єктом для залучення інвестицій, однак саме держава повинна відігравати ключову роль у формуванні сприятливого інвестиційного клімату і в той же час нівелюванні негативних наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібліотека економіста: Міжнародна інвестиційна діяльність – Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.if.ua/books/125.html> - Загол. з екрану
2. United Nations Conference on Trade and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unctad.org – Загол. з екрану
3. Лукашин Ю. Новые модели мировой экономики [Электронный ресурс].- Режим доступа: www.finance.com.ua/freeinfo/press - Загол. с экрана
4. World Investment Report 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unctad.org/en/docs/wir2004overview_en.pdf - Загол. з екрану
5. Авдокушин, Е.Ф. Международные экономические отношения [Текст]/ Е.Ф.Авдокушин. - М.: ИВЦ “Маркетинг”, 1999. - 264 с.
6. Пешко А.В., Назаренко А.В. Транснациональные компании и их роль в международной инвестиционной деятельности [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2007-2/doc/5/01.pdf> - Загл. с экрана
7. Проблеми залучення прямих інвестицій транснаціональних корпорацій в економіку України: Персонал №3/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=468> - Загол. з екрану
8. Економічні та організаційно-правові аспекти іноземних інвестицій в Україні : монографія [Текст] / Федоренко В.Г., Проценко Т.О., Солдатенко В.В., Степанов Д.В.– Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. – 398 с.
9. Тесля, С.М. Прямі іноземні інвестиції як економічна категорія, їх суть та класифікація [Текст]/С.М.Тесля // Науковий вісник НЛТУ України. - 2009. - №19.3
- 10.Бібліотека он лайн: Транснаціональні корпорації – Рокоча [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.readbookz.com/books/50.html> - Загол. з екрану

- 11.Реверчук, С.К. Інвестологія: наука про інвестування [Текст] / С.К.Реверчук. - К. : Атака, 2001. – 264 с.:
- 12.Пересада, А.А. Управління інвестиційним процесом [Текст] / А.А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.
- 13.Україна у процесі залучення прямих іноземних інвестицій: необхідність і актуальність – Нікешина Н.В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_25/nikeshina.htm- Загол. з екрану
- 14.Преимущества инвестирования в Украину [Электронный ресурс].- Режим доступа: www.investukraine.org - Загол. с экрана
15. Политики-торгаши и реальная цена инвестиций в Украину - Дарья Оносова, УРА-Информ [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://ura-inform.com/ru/economics/2009/01/08/invest/> - Загол. с экрана
16. Державна підтримка українського експорту: Прямі іноземні інвестиції в Україну з країн ЄС станом на 01.07.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/economica/ukr/2235.html> - Загол. з екрану
- 17.Батура, О.В. Іноземні інвестиції в системі становлення ринкової економіки України [Текст]: монографія / О.В.Батура, К.В.Комарова. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2002. – 179 с.
- 18.Державне розуміння іноземного інвестування в економіку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/19_4/132_Karpun_19_4.pdf - Загол. з екрану
- 19.Державне агентство України з інвестицій та інновацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.in.gov.ua - Загол. з екрану
- 20.АрселорМиттал Кривой Рог (Криворожсталь) – ЛІГА: Досьє [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://file.liga.net/company/92.html> - Загол. з екрану

21. ВАТ «Міттал Стіл Кривий Ріг»: Новинар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://novynar.com.ua/files/companies/arcelor_mittal/310201 - Загол. з екрану
22. Контракти – 2006: Гости из будущего [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kontrakty.com.ua/show/rus/article/43/1420067173.html>- Загол. з екрану
23. Проблеми інвестування економіки України та шляхи їх вирішення, Н.М. Вільгурська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v6/v6pp57-59.pdf>- Загол. з екрану
24. Актуальні проблеми залучення прямих іноземних інвестицій в Україну та шляхи їх подолання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Monitor44/index44.htm> - Загол. з екрану
25. Кредоінвест [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kredobank.com.ua/files/nashekredo/ki02.pdf> - Загол. з екрану
26. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств - Багрова: Інвестиційні процеси в зовнішньоекономічній діяльності підприємств України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.if.ua/book/53/3846.html> - Загол. з екрану
27. Інвестиційна привабливість економіки України, Я.М. Бондаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v6/v6pp52-53.pdf> - Загол. з екрану